

A szlengmeghatározások típusai

Záródolgozat

Készítette: Lőrincz Katalin
IV. magyar-III. néprajz
Témavezető: Kis Tamás

I. Szleng, zsargon, argó:

Vajon szinonimákként értelmezhetők-e a fenti fogalmak? A különféle nyelvekben más-más időpontokban kezdték el használni, s az egyes kutatók is sokszor egymásnak ellentmondó definíciókat fogalmaztak meg. A francia eredetű "argó" (argot) és "zsargon" (jargon) számos nyelvben honosodott meg szakkifejezésként az eredetitől eltérő jelentésben. A francia szóhasználatban az argó tulajdonképpen az angolszász "slang" terminusnak felel meg, a zsargon pedig szinonimájaként értelmezhető, de meghatározásukban ma sincs egyetértés a francia nyelvészek között. A zsargon az angol és francia szakirodalomban foglalkozásokhoz kapcsolódó szaknyelvet, szakkifejezéseket jelent, az orosz szakirodalomban azonban ugyanezt a jelenséget argónak nevezik. Az amerikai nyelvészek az argót általában csak a francia tolvajnyelvre értik, míg az orosz meghatározás szerint a szlenget főleg az Egyesült Államok és Anglia diákjai, egyetemi hallgatói és katonái használják, ők ugyanannak a jelenségnek a megnevezésére a zsargon kifejezést alkalmazzák. Láthatjuk tehát, hogy nemcsak nyelvenként, de kutatónként, sőt koronként is eltérő jelentésárnyalattal bírnak. *5 francia?*

A magyar szakirodalomba eléggé későn vonult be a "szleng" terminus, mint szociolingvisztikai fogalom. Péter Mihály, aki bevezette az angolszász szakirodalomban már elterjedt fogalmat, jegyzi meg¹, hogy tulajdonképpen ugyanannak a jelenségnek az elnevezésére a magyar nyelvtudományban is több, az európai (francia) hagyományból eredő elnevezés volt használatos. Az "argó, zsargon, jassz nyelv" szerinte azonban a mai tudományos szakirodalomban már túlhaladottnak illetve kimerültnek látszik. A korábbi használatban "zsargon" alatt az eredeti jelentésnek megfelelően rossz, hibás nyelvhasználatot értettek, szinonimájaként az argónak, melynek eredete a francia középkorig nyúlik vissza, s magyarul tolvajnyelvet jelent, akárcsak a magyarban szintén használatos

"jassznyelv" kifejezés, melyet "csibésznyelv"-nek lehetne fordítani, vagyis tulajdonképpen az argónak felel meg.

A további magyar elnevezéseknek, mint "ifjúsági nyelv"², nagyvárosi nyelv, pesti nyelv³ szintén kiterjedt szakirodalma van a magyarországi nyelvtudományban. Péter Mihály azonban, Bárczi Gézára hivatkozva fejti ki, hogy az "argó" illetve "zsargon" kifejezés használata a korábbi jelentésében már nem helyes, mert elvesztette eredeti értelmét, "két fontos jegyét, a titkosságot, valamint a csoporthoz kötöttséget."⁴ A fenti folyamat végeredményének jelölésére, azaz, hogy az argó és a zsargon tulajdonképpen felszívódnak a köznyelvbe, az angolszász szakirodalomban már a múlt század közepe óta használatos a "slang" elnevezés.

II. A szleng meghatározásai a magyar szakirodalomban:

A fentiekből következően adódik az a jellegzetesség, hogy a magyar szakirodalomban a szleng meghatározásakor legtöbbször úgy járnak el, hogy azt szembeállítják az argó illetve zsargon terminusokkal, illetve azokhoz képest próbálják meghatározni. Péter Mihály Húsz év múlva (Régebbi és újabb gondolatok a szlengről) című cikkében⁵ végérvényesen tisztázni szeretné e három meglehetősen összetett és egymással szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban álló fogalom jelentését. A "zsargon" elnevezés nézete szerint az egyes szakmai, foglalkozási, illetve közös tevékenységi körű csoportokra jellemző beszéd mód, amely így kifejez valamiféle csoporttudatot, "beavatottságot" is. Ezen belül különbséget tesz az egyes foglalkozási ágak szakzsargonja és szakmai nyelve

¹ Péter Mihály, 1999/a) 13.o.

² Lsd. a magyarországi szocializmus éveiben sorra megjelenő munkákat

³ Vö. Bárczi Géza 1932-ben írt cikkében: A "pesti nyelv", MNyTK 29.sz., Bp.

⁴ Idézi Péter Mihály, 1999/a, 14.o.

V néhány példa

között, melynek az előbbivel szemben hivatalos, érzelmi színezettől mentes voltát emeli ki. Ezen kívül érdekes módon a zsargonhoz sorolja az egyes társadalmi rétegekre jellemző, szintén valamiféle csoporttudathoz kötött nyelvhasználatát. Ezzel szemben az argót a magyar szakirodalomban korábban elterjedt "tolvajnyelv" kifejezéssel azonosítja, és a titkosság mozzanatát hangsúlyozza. Végül ezekhez képest a szlenget úgy határozza meg, hogy azt az előbbiektől általános elterjedtsége különbözteti meg, azaz: "ma már sem "függőlegesen" sem " vízszintesen", sem nemzedéki megoszlásban nem lokalizálható".⁶

Kiss Jenő is az argóval próbálja szembeállítani a fogalmat, amikor a köznyelvnek a II. világháború után kezdődő elszlengesedéséről beszél. E szerint a szleng nem egyetlen csoport tulajdona, nyelvváltozata, ahogy az argó, feladata nem a titkosság, mint az argónak, "hanem rétegekhez nem kötődő. a köznyelvi stílus variálására, élénkítésére lehetőséget adó kifejezőkészség illetve nyelvhasználati mód".⁷

Csoportnyelvek és/vagy szleng?

Általánosan elterjedt az a nézet a magyar nyelvtudományban, hogy a szlenget, mint a köznyelv egyik jelenségét, csoportnyelvként határozzák meg. *Hajdú Mihály* meghatározása szerint⁸ "az egységesnek fölfogott nyelven belül minden olyan nyelvi jelenség ... (a csoportnyelv) témakörébe tartozik, amely ettől az egységes nyelvtől (köznyelvtől) eltér". Az azonos szakmát, foglalatosságot, kedvtelést űzők csoportjainak nyelvét szerinte külön kellene választani a szorosabb értelemben vett szaknyelvekre, melyek foglalkozásokhoz kötődnek, s meghatározójuk a szakmai azonosság, illetve a kevésbé egységes csoportok, mint például a diákok, katonák és más érdeklődési kör szerint összekapcsolódó csoportok nyelvhasználatára. Az

---

⁵ Péter Mihály, 1999/b

⁶ Péter Mihály, 1999/a, 14. o.

⁷ Kiss Jenő, 1995, 81.o.

argóval kapcsolatban jegyzi meg továbbá, hogy az soha nem volt és nem is lesz egységes nyelvi kategória, "hanem különböző csoportok nyelvi jelenségeiből absztrahálódik".⁹ *Hajdú Mihály* álláspontját számos nyelvész osztja, miszerint a szleng tehát köznyelvi jelenségként értelmezhető csoportnyelv. Így például *Nyirkos István* A nyelvváltozatok rendszeréről írott cikkében¹⁰ *Bárczi Géza*¹¹ korábbi felosztására hivatkozva a nyelv úgynevezett vízszintes vagy földrajzi és függőleges, társadalmi megosztás szerinti tagolódásáról beszél, s eszerint a második típust „a csoport és rétegnyelvek, a zsargon(vagy együttes elnevezéssel szleng), a tolvajnyelv(argó, jassznyelv, csibésznyelv), a szaknyelvek stb.” alkotják.¹²

Szilágyi N. Sándor, aki csupán csoportjellegű szövegekről beszél, a legfontosabbnak azt tartja, hogy a csoportjellegű szövegekre főként az jellemző, hogy bennük számos elem árulkodik a beszélő társadalmi hovatartozásáról. Ide sorolja a zsargont(a mai szaknyelveket), az argót vagy tolvajnyelvet, a csoportjellegű szövegek legelterjedtebb fajtája azonban szerinte a szleng, amely „a köznyelvnek az a változata, melyet a fiatalság előszeretettel használ, főleg városban.”¹³

Kiss Jenő azonban szakít a hagyományos felfogással, amikor a szleng meghatározásakor azt a szaknyelvektől és csoportnyelvektől elkülönítve tárgyalja, s éppen azt a jellemzőjét hangsúlyozza az argóval szemben, hogy nem egyetlen csoport tulajdona, kiváltsága, nyelvváltozata, s hogy rétegekhez sem kötődik.¹⁴ *Kis Tamás* ugyancsak megkérdőjelezi a szleng köznyelvi jelenségként való felfogását.¹⁵ Lényegében ugyanis a szleng viszonylag független a használatához

⁸ Hajdú Mihály, 1980, 9. o.

⁹ Hajdú Mihály, 1980, 20. o.

¹⁰ Nyirkos István, 1982, 19-30. o.

¹¹ Bárczi Géza, 1953

¹² Idézi: Hajdú Mihály szerk., 1993, 232. o.

¹³ In: *MiaSzl.*, 10. o.

¹⁴ Kiss Jenő, 1995, 81. o.

¹⁵ Kis Tamás, 1997, 242. o.

szükséges úgynevezett bázisnyelvtől. A bázisnyelv¹⁶ (mely adott esetben lehet bármely nyelvváltozat, tehát akár a köznyelv akár valamely nyelvjárás is) olyan nyelvváltozat, mely hordozza a szleng kifejezéseket.

A szleng lexikográfiai és stilisztikai megközelítései:

A fenti meghatározásból kiindulva vajon a szlenget meghatározhatjuk-e csupán mint sajátos szó- és kifejezőkészletet? Ez a felfogás tulajdonképpen szorosan kapcsolódik a szlengnek a köznyelvi változatba sorolásához. Így tehát a szleng(illetve argó, zsargon) csak kvantitatíve, vagyis szókincsében, olykor frazeológiájában tér el a köznyelvi norma beszélt vagy írott változatától, esetenként annak vulgárisabb altípusához sorolva.¹⁷ *Deme László* a csoportokhoz kötött nyelvhasználati változatokról beszélve az argót és a zsargont(tkp. szlenget) elsősorban szókincsükkel tartja jellemezhetőnek.¹⁸

Ország László szintén ilyen lexikai-stilisztikai meghatározást ad, amikor azt írja, hogy „a szleng alatt értjük azokat a többnyire kérészéletű új szavakat vagy régi szavaknak azokat az új jelentésváltozatait, melyeket a hétköznapi élőbeszéd, a tréfás hangulat keltése, vagy a kifejezés színességének fokozása...kedvéért használ.”¹⁹ Még *Kiss Jenő* is azt vallja, amikor a mai magyar nyelvhasználat tagolódásáról beszél(köznyelv, csoportnyelvek és szaknyelvek, nyelvjárások), hogy nincs értelme ‘nyelvekről’ beszélni, mert nincs szó önálló nyelvekről, csupán elsősorban vagy kizárólag szókészleti eltérésekről.²⁰ A szleng valóban nem tekinthető önálló nyelvnek, de nem értelmezhető csupán puszta szókincsként sem, melyet „a fiatalok elkülönülési szándéka, a kamaszkor lélektani sajátosságai, esetleg a nyelvi relaxálás”²¹ hoz létre.

¹⁶ Lsd, például Kiss Jenő, 1995, 14.o.

¹⁷ Lsd. például Nyirkos István, 1982, 19-30. o.

¹⁸ Deme László, 1976, 151-9. o.

¹⁹ Ország László, 1966, 361. o.

²⁰ Kiss Jenő, 1995, 75. o.

²¹ Kis Tamás, 1997, 244. o.

A szleng stilisztikai meghatározása sem lehet kielégítő önmagában, mert mint erre *Kis Tamás* figyelmeztet²², nem köthető egyetlen stílusárnyalathoz, hiszen egyrészt változatos stíluselemeket tartalmaz, s nem tekinthető csupán a semleges stíluszint alatti nyelvváltozatnak, másrészt „mivel beszélt nyelvi jelenség, leginkább a szabad, kötetlen stílus jellemzi”.²³ Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a magyar nyelvtudományban használatos meghatározások általában stilisztikai jellegűek, illetve a beszélő közösség felől közelítik meg a fogalmat, azaz, mint szociolektusokat, mint csoportnyelveket határozzák meg a szleng különböző típusait.

A szleng: beszédműfaj?:

Bahtyin A beszéd és a valóság című²⁴ beszédelmélettel foglalkozó művében fejti ki híres nézetét, miszerint az egyes megnyilatkozástípusok, melyekben szorosan összefonódik a tematikus tartalom, a stílus, a kompozíció, tulajdonképpen a beszéd műfajainak tekinthetők. *Kis Tamás* a fenti elméletből kiindulva nevezi a szlenget olyan beszédműfajnak, melyben a tematikus tartalom változhat. Eszerint a szleng egyrészt lexikális kategória, azaz olyan szókincs, melyet a bázisnyelv segítségével beemelünk a mindennapi beszédbe, másrészt azonban olyan pragmatikus fogalom, mely egyfajta viselkedésmód, világszemlélet nyelvi kivételése. Ez a gondolat generálja a következőt, miszerint a szleng „elsősorban szociálpszichológiai és nem nyelvészeti probléma”.²⁵

„A szlenget mindenki felismeri, de senki sem tudja pontosan meghatározni”- írja *Kövecses Zoltán*.²⁶ Ezért ahelyett, hogy megpróbálna csak egy bizonyos szempontot előtérbe helyezni, a teljességre törekedve próbálja több szempontból jellemezni a szleng legfontosabb tulajdonságait: kik használják és milyen

²² i.m., 244. o.

²³ i.m., 244.o.

²⁴ M. M. Bahtyin, 1986

²⁵ Kis Tamás, 1997, 245.o.

kommunikációs módban, milyenfajta gondolkodásmód tükröződik a szlengben, milyen a szleng szavak esztétikai értékelése, mi a szlenggel történő kommunikáció legfőbb célja stb.?

elégé egymásra vannak dobálva.

II. A szleng néhány meghatározása az angolszász szakirodalomban:

Az angol szakirodalomban 1756-ban tűnik fel ez a terminus, amely alacsony presztízsű vagy vulgáris nyelvet jelentett, majd 1850-től kezdve „illegitim” beszélt nyelvet jelentett. A mindennapi nyelvhasználatban 1850 előtt az angol nyelvben a ‘slang’ szó a lingo, argot, jargon, flash és a cant szinonímája.

Az angol nyelv első meghatározó szlengszótára az 1937-ben megjelenő *Eric Partridge* által írt munka volt²⁷. Ebben *Partridge* eléggé széles értelemben fogta fel a szlenget, beleértett minden nem konvencionális nyelvhasználatot.

Az angol nyelvű szakirodalomban használatos szlengmeghatározások általában megkülönböztetnek szélesebb körű és szűkebb használatú szlenget. Tehát tulajdonképpen a beszélő közösségek tipizálása az alapja a felosztásnak. Így beszélnek általános(general) és speciális szlengről, mely az egyes társadalmi csoportok szlengje. *Partridge* tehát inkább a szleng eme általános jellegét emelte ki.

Az újabb meghatározások közül említhetjük *Peter Trudgill* szociolingvisztikai szótárának szlengdefinícióját.²⁸ Ez is alapvetően stilisztikai oldalról közelíti meg a szleng kérdését. Eszerint „a nagyon informális vagy kollokvialis stílusváltozathoz társított szókészlet” a szleng, mely szókészlet egyes darabjai formálisabb stílusváltozatbeli státuszt is elnyerhetnek.

? ennyi?

²⁶ In: *MiaSzl*, 7-8. o.

²⁷ *Eric Partridge*, *Dictionary of slang and Unconventional English*, 1937, London

²⁸ *Peter Trudgill*, 1997

III. Egy nyelvfilozófiai megközelítés:

Vlagyimir Jelisztratov a nyelvfilozófia felől próbálja megközelíteni a szleng fogalmát. Szerinte a szlengkutatáson belül három uralkodó felfogás különböztethető meg.²⁹ Az első szerint „a szleng az, amit nem ismernek el értéként”, vagyis a szleng ‘rossz’, kiirtandó vadhajtság. A másik felfogás szerint „a szleng nem más, mint ismeretelméleti anomália”, olyan eltérés, ‘fogyatékoság’, amely kivétel a szabály alól. A harmadik, egyben utolsó felfogás funkcionálisan, pragmatikusan közelít a kérdéshez. A nyelv funkciója az emberek közötti érintkezés megvalósítása, végső soron a kommunikáció, a szleng azonban nem teljesíti be ezt a szerepet, illetve hátráltatja annak megvalósulását.

Ezen meglehetősen negatív jellegű megközelítések után *Jelisztratov* megkísérli a szlenget ‘ontológiai’ szempontból vizsgálni, hangsúlyozva, hogy ez is csupán az egyik és nem az egyetlen meghatározás lehet, de mindenképpen releváns.

„A szlengnek ennek alapján elsősorban a bioszféra nyelvbe lövellt energiatelítettségének, passzioláliának tekintjük”- írja *Jelisztratov*. A szlenggel való foglalkozás során szerinte az ízlés kérdése mérvadó lehet, hiszen az ízlés egyfajta perspektíva, amin keresztül az ember a lét egészét szemléli. A szleng pedig a létszemlélet egyfajta módjává válhat bizonyos korokban, amikor a társadalmi stabilitás veszélyben forog, vagy ahogy *Jelisztratov* fogalmaz „amikor az ethnosz dühöng a bioszférában”. A passziolália tehát olyan beszéd, amelyben teljesen a beszélő „passzionaritásának(vagyis bioszferikus energiával való telítettségének) következményeként jelentkező emóció(expresszió) van túlsúlyban”³⁰

²⁹ In: *Művészet*, 157-162. o.

³⁰ i.m.:159.o.

? Érzés? ?

Felhasznált irodalom:

Miből jönnek

1. A szlengkutatás útjai és lehetőségei, Szlengkutatás I., szerk.: Kis Tamás, Kossuth Egyetemi kiadó,
2. Mi a szleng?, Tanulmányok a szleng fogalmáról, Szlengkutatás III., szerk.: Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit
3. Vlagyimir Jelisztratov: Szleng és kultúra, Szlengkutatás II., 1998
4. A magyar nyelv rétegződése I.-II., szerk.: Kiss Jenő és Szűts László, Bp., 1988
5. Kiss Jenő: Társadalom és nyelvhasználat, Szociolingvisztikai alapfogalmak, Bp., 1995
6. Kiss Jenő: Magyar anyanyelvűek-magyar nyelvhasználat, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1994
7. Kövecses Zoltán: Magyar szlengszótár, Akadémiai kiadó, 1997
8. Nyirkos István: Irodalmi nyelvköznyelvenépnyelv, A nyelvváltozatok rendszeréről, Magyar Nyelvjárások, 24, 19-30. o., 1982
9. Ország László szerk.: Szótártani tanulmányok, Bp., 1966
10. Péter Mihály: Szleng és költői nyelvhasználat, Magyar Nyelvőr, 104, 1980, 273-81. o.
11. Peter Trudgill: Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába, Szeged, JGyTF kiadó, 1997
12. Deme László: A beszéd és nyelv, Bp., 1976
13. Kis Tamás: A magyar katonai szleng szótára (1980-1990), Db., 1991
14. Hajdú Mihály: A csoportnyelvekről, Bp., 1980
15. Kis Tamás: Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához, Db., 1997 (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Nyelvtudományi Intézetének kiadványai, szerk. Jakab László)

16. Mihail Mihajlovics Bahtyin: A beszéd és a valóság, Filozófiai és beszélméleti írások, Gondolat kiadó, Bp., 1986